

HEKA LÁSZLÓ*

Horvátország 2014. évi szociális jogi reformja, különös tekintettel a háborús veteránok jogaira

Előszó

Horvátország függetlenné válása egy véres, négyéves háború keretében történt. Az ország egyharmada szerb megszállás alatt volt, amely egyes területeken – Szlavónia, Baranya, Szerémség – 1998. január 15-éig elhúzódott. Az állam önállósodása óriási anyagi veszteségek mellett (városok, házak, templomok, kulturális és műemlékek lerombolása, az aknamezők miatti szünetelő földművelés), tízezernél is több emberi áldozattal járt. Több tízezer megsebesült, és a hadviselés borzalmai pedig súlyos pszichés károkat okoztak a lakosság jelentős hányada tekintetében. A harcokban az ország közel fél millió lakosa vett részt, ugyanakkor a lázadók soraiban is zömében horvát állampolgárok (a helyi szerbek nagy része) harcoltak. Sokaknak a háború miatt kettétört a karrierjük. Mások a hadsereg vagy a rendőrség kötelékébe lépve hagyták abba a korábbi munkájukat, s amikor 2000 táján a karhatalmi szervek átalakulására került sor, számos negyven-ötven év körüli állampolgárt nyugdíjaztak (az ún. honvédi, vagy családi, rokkantsági illetve öregségi nyugdíjjal), mások pedig egyéb szociális juttatásban részesülnek. Sokan poszttraumatikus stresszben szenvednek. Az országban a nyugdíjasok száma majdnem eléri a foglalkoztatottak számát, így a társadalombiztosítási juttatások igen komoly terhet jelentenek a társadalomra. Ezért a háborús veteránokkal és juttatásaikkal szemben is kritika fogalmazódik meg, ami 2014-ben sztrájkhoz vezetett, mely Zágrábban a mai napig tart.

A háború és következményei

Horvátország, a nemzetközi jog és az alkotmánya által garantált, a népek önrendelkezési és elszakadási joga alapján megtartotta 1991. május 19-én a függetlenségi népszavazást, majd június 25-én kikiáltotta a függetlenségét. A belgrádi központi kormány és hadsereg, a szerb kormány és a fellázadt horvátországi szerbek azonban fegyveres erővel

* egyetemi docens, SZTE ÁJK Összehasonlító Jogi Intézet

igyekeztek megakadályozni a függetlenség megvalósítását, így háború tört ki, amely 1998. január 15-én fejeződött be az ENSZ erők kivonulásával.¹

Horvátország az 1991. és 1995. közötti fegyveres konfliktusban súlyos emberi veszteséget és anyagi károkat szenvedett. A háború érintette az ország területének 54%-át, amelyen a lakosság 36%-a élt. 13.583 fő meghalt vagy eltűnt, 37.180 sebesült volt, sok ezren 1991-ben kénytelenek voltak elhagyni otthonaikat és Horvátország szabad területeire elmenekülni. A bosznia-hercegovinai és a vajdasági horvátok is nagy számban menekültek el Horvátországba, így 1991 decemberében az országban (a kormány ellenőrzése alatt álló részekben) 550 ezer menekült volt, emellett 150 ezer horvátországi ember külföldre menekült (néhány tízezren Magyarországra). 1995-ben az országban tartózkodó menekültek száma csökkent 386.264 főre, a külföldön menekült (menedékes) státussal bírók pedig 57 ezerre. Ezután 2000-ig még 270.957 száműzött hazamehetett. Ezek után kezdtek lassan visszatérni 1995-ben – a horvát hadműveletek előtt – Szerbiába elmenekült horvátországi szerbek is. Időközben közel 120.000 bosznia-hercegovinai és közel 30.000 szerbiai (vajdasági) horvát megkapta a horvát állampolgárságot, így elveszítette a menekült státuszt, viszont Horvátországban telepedett le.

Hivatalos adatok szerint a háborús kár 1990-1999-es években 236.431.568.000 kuna volt, vagyis 65.350.635.000 egykori DEM. 2000-ig a lakások, házak, kommunális és szociális infrastruktúra felújítására 11.316.082.608,30 kunát (19,18%), a közszolgálati létesítmények és az infrastruktúra felújítására 10.766.404.029,10 kunát (18,25%), az aknák felszedésére 549.462.183,78 kunát (0,93%) szántak, amíg a legnagyobb kiadás a háborúban harcolók, az áldozatok és a kárt szenvedők javára fordított (36.373.283.798,70 kuna vagyis 61,64%). A fenti összegből 30,12 milliárd kunát (51%-ot) az állami költségvetés fedezte, a többi részt pedig az állami cégek, a privatizáció alap és más források. A 36.373.283.798,70 kunát kitevő teljes összegből a privatizációs alap részvényeiért a háború áldozatai 14.404.506.388,00 kunát (39,6%) kaptak, az állam a menekültek, az elüldözöttek javára 5.497.249.821,90 kunát (15,11%) biztosított, a hadirokkantak és a honvédők családtagjainak számára 6.522.573.141,31 kunát (17,93%), a lakhatásukéra pedig 2.025.865.596,84 kunát (5,57%) szánt.²

2000 után már stabilizálódott a helyzet, a fenti kiadások lassan csökkentek, kivéve a szociális juttatásokat.

¹ Erről lásd: HEKA LÁSZLÓ-SZONDI ILDIKÓ: *Jugoszlávia: ország, mely nem létezik*. Juss. Társadalomismereti és Kulturális Szemle, Szolnok, 1992. (5. évf.) 4. szám, 124–147. pp.; HEKA LÁSZLÓ: *A szláv államok jogrendszeri*. JATEPress, Szeged, 2008.; HEKA LÁSZLÓ: *Etnikai, vallási és politikai konfliktusok a Balkán térségében*. A Pólay Elemér Alapítvány tansegédletei. Sorozatszerk.: Balogh Elemér. Szeged, 2010.; HEKA LÁSZLÓ: *A Balkán országainak intézmény- és jogrendszere*. A Pólay Elemér Alapítvány Tansegédletei. Szeged, 2013.; HEKA LÁSZLÓ: *Húszéves a hágai nemzetközi büntetőtörvényeség (ICTY)*. In: *Rovatok*. 2013/2. száma, Eszék, 2013. 1–33. pp.; HEKA LÁSZLÓ: *A népek önrendelkezési és elszakadási jogának megvalósítása a volt Jugoszlávia felbomlása esetében*. In: *Blutman László (szerk.). Ünnepi kötet Dr. Bodnár László egyetemi tanár 70. születésnapjára*. Acta Jur. et Pol., Tom. LXXVII. Szeged, 2014. 161–174. pp.

² Az adatok forrása: *Ratne štete*, izdaci za branitelje, žrtve i stradalnike rata u Republici Hrvatskoj. In: *Revija za socijalnu politiku (Online) Svezak 8. br. 2. 2001.* <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/view/225/229>

Horvátország szociális kiadásai és azok összehasonlítása az európai unió államaival

A horvát szociális védelmi rendszer tartalmazza a nyugdíj-és egészségbiztosítást, a munkanélküli ellátást, a család- és gyermekek védelmét, a szociális segélyeket és szociális támogatásokat (ez utóbbi részben fedezte a lakhatási költségeket is). Más európai országok társadalombiztosítási rendszereitől a horvát abban különbözik, hogy jelentős összegekkel támogatja az 1991 és 1995 között zajló horvátországi háború következményeit. A rendszerben megkülönböztetik a szociális támogatások és a szociális kiadások (ide tartoznak a közoktatási kiadások) kategóriáját.³

Egy ötéves ciklust (2004-2009) vizsgáló jelentést véve alapul a horvát szociális ellátás szintjéről elmondható, hogy az nem éri el az EU tagállamainak átlagos szintjét. A 2005. és 2008. közötti időszakban a szociális kiadások összege a GDP 17,5% és 19% között forgott, majd 2009-ben már 20,8%-ra emelkedett. Ez utóbbinak oka a GDP 5,8 %-os csökkenése 2009-ben. Ugyanakkor a nyugdíjakért a 2008. évhez viszonyítva közel 1,5 milliárd kunával többet kellett kifizetni, és mindemellett nőtt a munkanélküli ellátásokra elkülönített összeg.⁴ Összehasonlítva az EU 27 országgal (az ESSPROS módszer szerint) megfigyelhető, hogy e korszakban a horvát szociális kiadások nem érték el az EU27 országok átlagát. Kivételt képezett a háború rokkantjainak és a háborús veteránok eltartott családtagjainak költsége. A nyugdíjakra szánt összeg 32,8 milliárd kuna volt, vagyis a GDP 9,6%, az egészségügyi kiadásoké 19,5 milliárd kuna, vagyis a GDP 5,7%-a, így 2008-ban a nyugdíj- és egészségügyi kiadásoké pedig az összes szociális kiadások 85%-a. A családi kiadások (gyermeknevelési pótlék, GYES, GYED) összege 3,7 milliárd kuna volt, ami a GDP közel egy százalékát jelentette, amíg a szociális támogatások költsége 2,1 milliárd kuna. A munkanélküli segélyek összege 0,8 milliárd kuna, más juttatások összege 0,4 milliárd kuna volt, végül a honvédők egyéb ellátásai pedig 0,9 milliárd kunába kerültek, vagyis összesen a GDP 1,2%-át tették ki.⁵

Célszerűbb azonban a horvát szociális ellátásért elkülönített összeget összevetni az EU tizenkét új tagjainak átlag kiadásaival – azok a GDP 16,6%-át tették ki –, amikor tapasztalhatjuk, hogy Horvátország annál valamivel többet szán a szociális ellátásokra. Természetesen azt is látni kell, hogy az említett tizenkét EU ország átlagát jelentősen „lerombolta” a 2007-ben csatlakozott Bulgária és Románia, illetve a balti államok, melyek követték a neoliberais gazdasági reformok modelljét, így lemaradtak a többi európai országtól. Ha tehát Horvátországot csak a szomszéd közép-európai országokkal hasonlítjuk össze (az egykori Osztrák-Magyar Monarchiához tartozás és a szocialista múlt köti őket össze), akkor kiolvasható, hogy 2007-ben Horvátország szociális ellátási rendszere sokkal kisebb összeggel rendelkezett, mint Szlovénia és Magyarország, valamivel kevesebbel, mint Csehország és Lengyelország, s csupán Szlovákiánál voltak nagyobbak a kiadásai. Viszont a régi EU tagállamainak a szociális jogok megvalósítására 2007-ben elkülönített összege elérte a GDP 26,9%-át (az Eurostat szerint), így jóval megha-

³ A Horvát Köztársaság Statisztikai Hivatala (Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske) 2009 végén közzétette a szociális ellátásra szánt kiadások adatait. Lásd www.dzs.hr.

⁴ ZDENKO BABIĆ: *Izdaci za socijalnu zaštitu u Hrvatskoj – usporedba sa zemljama Europske unije*. In: *Revija soc. polit.*, god. 17, br. 3, str. 427–431. pp., Zagreb, 2010. Dokumentacija. 428. p. <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/971/1125> (2015. december 19.).

⁵ U.o. 429–430. pp.

ladta a horvát társadalombiztosítási rendszer eszközeit.⁶ A horvát szociális ellátások 2012-ben a GDP 21,1%-át (0,4%-kal többet, mint 2011-ben) tették ki. A növekedés annak köszönhető, hogy a költségvetési bevételek abszolút számai nem változtak, az ellátásoké pedig igen. Egy évvel később viszont csökkentek és a GDP 18,2%-át tették ki.⁷

A 2014. évi szociális reform, különös tekintettel a háborús veteránok szociális ellátásaira

Horvátország új szociális reformja a gazdasági válság eredményeként is jelentkezett.⁸ A statisztikai adatok szerint 2012-ben az országban a szegény lakosság aránya 20,5%, a szegénységtől veszélyeztetettek (szociális segélyek ki nem fizetése esetén) aránya pedig 32,3% volt. A kormány adatai alapján a lakosság 15,4%-a nem volt képes megvalósítani az alap életszükségeit sem.⁹ Ha a nyugdíjasokat is beszámítjuk a fenti kategóriába, akkor a szegénységtől veszélyeztetettek aránya immár 45,7%. Legvesélyeztetettebb a 65 év feletti csoportja (26,5%), a legkevésbé veszélyeztetettek a 25 és 54 közöttiek (17,1%). A munkanélküliek 42,9 % (férfiak esetében 48,1%, nőknél 38,0%) a legérzékenyebb kategóriát képezte, valamint az egy fős (nőből álló) háztartások (42,7%), a 65 évnél idősebb egy fős háztartás (41,3%), és az egyedülálló szülők (40,4%). Ugyanakkor az EU 28 államában a szegénységtől veszélyeztetettek aránya átlagban 16,9% volt.¹⁰

A 2014. január 1-jén hatályba lépett új társadalombiztosítási törvény (a szociális ellátásokról szóló törvény) igyekezett hatékonyabbá tenni a szociális juttatásokat.¹¹ A tárgyi évben a munkanélküliségi ráta 20,2% volt, a gazdasági válság pedig nem enyhült az EU-ba lépést követően sem (2013. július 1-jétől). A társadalombiztosítási (szociális) járulékok alkották 2014-ben a költségvetésben a GDP 12,9%-át, a szociális kiadások (a nyugdíjak, a GYED és a GYES, a szociális juttatások és a munkanélküliségi ellátások) pedig a GDP 18,2%-át. 2014-ben a nyugdíjak a GDP 10,9%-át tették ki, ami leginkább annak tudható be, hogy a nyugdíjasok száma tovább nő, valamint, hogy a nyugdíjak kiszámítása (a 2015 január 1-je óta hatályos nyugdíjbiztosításról szóló törvény alapján) az új ún. varolizációs módszer szerint történik. Az egészségügyi kiadások a GDP 4,1%-át tették ki. A szociális kiadások terén a GDP 0,2%-os csökkentést terveztek, leginkább az egészségügyben (a GDP 0,19%), méghozzá a receptre vásárolt gyógyszereken, valamint a betegszabadságok jobb ellenőrzésével és a kórházak hatékonyabb működésével. 2013. szeptember 1-je óta működik az a rendszer, amely felajánlja az or-

⁶ Franciaország 30,5, Svédország 29,7, Belgium 29,5, Dánia 28,9, Hollandia 28,4, Ausztria 28,0, Németország 27,7, Olaszország 26,7, Finnország 25,4, Nagy-Britannia 25,3, Portugál 24,8, Görögország 24,4%, Magyarország 22,3, Szlovénia 21,4, Spanyolország 21,0, Luxemburg 19,3, Írország 18,9, Csehország 18,6, Ciprus 18,5%, Lengyelország 18,1, Málta 18,1, Horvátország 17,6, Szlovákia 16,0, Bulgária 15,1, Litvánia 14,3, Románia 12,8, Észtország 12,5, Lettország 11,0%. Közli Zdenko Babić i. m. 431. p.

⁷ Nacionalno socijalno izvješće Republike Hrvatske za 2014. godinu. 9. p.

⁸ Nacionalno socijalno izvješće Republike Hrvatske za 2014. godinu. 6. p. <http://www.google.hu/url?sa=t&rc=t=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0ahUKEwjJhLPb8IDKAhUGXRQKHRTxAsAQFgg5MAM&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FblobServlet%3FdocId%3D12681%26langId%3Dhr&usq=AFQjCNEP16-ERjnzYecOfwcQjrKryHLBQ&bvm=bv.110151844,d.bGQ>.

⁹ http://www.mspm.hr/djelokrug_aktivnosti/socijalna_skrb/strategija_borbe_protiv_siromastva_i_socijalne_iskljucenosti_2014_2020.

¹⁰ Nacionalno socijalno izvješće Republike Hrvatske za 2014. godinu. 8–9. pp.

¹¹ Zakon o socijalnoj skrbi. Narodne novine, broj: 157/13.

vosoknak az olcsóbb gyógyszerek felírásának lehetőségét, 2013. április 1-jétől a családorvosok jövedelmezése is a gyógyszerek felírásának függvénye. Egyébként az egészségügyre Horvátországban fejenként mindössze 500 Eurót fordítanak, vagyis jóval kevesebbet, mint az EU további 27 államában (átlagban 2.100 Eurót) jóllehet statisztikailag ez az összeg magasabbnak mutatkozik, mivel az egészségügyi kiadásokba sorolják egyes szociális ellátásokat (GYES, GYED, a honvédők juttatásait, stb.).¹² A bevételek növelése érdekében az egészségügyi járulékok rátája 13%-ról 15%-ra emelkedett, más járulékok is növekedtek.¹³

A szociális ellátásokról szóló törvény újdonságként vezette be a garantált minimális ellátás intézményét, amely magába foglalja a korábbi négy szociális juttatást. Célja, segíteni a legszegényebb társadalmi rétegen azáltal, hogy minden családnak az állam biztosítja a létminimum kifizetését. Emellett limitálják a szociális juttatás összegét akként, hogy annak egy főre jutó összege nem lehet magasabb az országban kifizetett minimális bruttó átlagbérnél (2014-ben ez az összeg 3.017,61 kuna volt).

A 2014. január 1-től hatályos munkanélküliek jogáról szóló törvénymódosítás előírta, hogy munkanélküli ellátásra jogosult az is, aki korábban önálló tevékenységet folytatott, így az iparosokra is kibővítette a jogosultak körét.¹⁴ A reform része a megváltozott munkaképességűek jogairól szóló törvény is, melynek célja elősegíteni a foglalkoztatásukat,¹⁵ valamint a GYES-re és a GYED-re való jogról szóló törvénymódosítás, amely az EU joggal való egyeztetés miatt volt szükséges.¹⁶ Végül a nyugdíjbiztosítási rendszert is módosították a magánnyugdíjpénztár bevezetésével.¹⁷ Az öregségi korhatárt 2038-tól 67 évre emelik, az idő előtti öregségi nyugdíjra a 2014. január 1. és 2030. december 31. közötti időszakban jogosult az a biztosított, aki betöltötte a 60. életévét és rendelkezik 35 éves biztosítási idővel, illetve betöltötte a fenti korhatárt és 41 év biztosítási idővel rendelkezik. A fenti változások mellett 2012-ben megszüntették az országgyűlési képviselők, az alkotmánybírók és a számvevőszék elnökeinek kedvezményes nyugdíjazását.¹⁸ Azonban az Alkotmánybíróság 2014. augusztus 12-iki határozata szerint a törvénynek nem lehet retroaktív hatálya, így a rendelkezései nem vonatkoznak a 2011. december 22. előtt nyugdíjazottakra (ezen a napon alakult meg a fenti törvényt meghozott parlament).¹⁹

A háborús veteránok (honvédők) szociális jogai

A honvédők (így nevezi a törvény a horvát háborús veteránokat) igen népes csoportot alkotnak, s számuk eléri a félmilliót (a mozgósítottakat is ide sorolják), ami még egy olyan nagyhata-

¹² Nacionalno socijalno izvješće Republike Hrvatske za 2014. godinu 26. p.

¹³ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o doprinosima. Narodne novine, broj 41/14.

¹⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti. Narodne novine broj 153/13.

¹⁵ Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba s invaliditetom. Narodne novine, broj 157/13.

¹⁶ Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama. Narodne novine, broj 85/08, 110/08 i 34/11 és Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o roditeljskim i roditeljskim potporama. Narodne novine, broj 54/13.

¹⁷ Zakon o mirovinskom osiguranju. Narodne novine, broj 157/13. Zakon o obveznim mirovinskim fondovima. Narodne novine, broj 19/14. Zakon o dobrovoljnim mirovinskim fondovima. Narodne novine, broj 19/14.

¹⁸ Zakon o pravima i dužnostima zastupnika u Hrvatskom saboru. Narodne novine, broj 55/00, 107/01, 86/09, 91/10, 49/11, 12/12.

¹⁹ Odluka Ustavno suda Republike Hrvatske (U-I-4113/2008) od 12. kolovoza 2014.

lomhoz képest, mint például az USA is igen magas szám.²⁰ Azonban a pénzbeli juttatásokat csak kisebb részüket kapja, viszont azok kifizetése egyre komolyabb gondot jelent. Ugyanis a Horvát Nyugdíjbiztosítási Alap közleménye szerint 2015. január 15-én az országban 1.223.553 nyugdíjas volt, a biztosítottak száma pedig 1.387.337 fő (egy évvel korábban 1.391.288), így az arány 1:1,13.²¹ A nyugdíjra jogosult honvédek száma folyamatosan nő: 2008-ban 58.828, 2009-ben 64.217, 2010-ben 68.883, 2011-ben 70.117 fő, 2013-ban pedig már 72.333. Ebből 58.218 fő rokkantsági nyugdíjat kap, közel 13.500 fő pedig családi nyugdíjat (átlagban 6.914,20 kunát).²² A honvédők nyugdíjainak összege igen magas, 2008-ban átlagban 5.732 kuna volt, 2013-ban 5.442 kunára csökkent és azóta is folyamatosan „faragják“ lejjebb.

A honvédőkről és családtagjaikról szóló törvény megkülönbözteti a honvédőket, az önkénteseket, a hadi rokkantakat, azok gyermekeit és az elesett honvédők gyermekeit, így minden kategória számára külön jogokat biztosítottak.²³

a) A honvédők a következő nyugdíjbiztosítással kapcsolatos jogokkal rendelkeznek: az öregségi és idő előtti öregségi nyugdíjra, a rokkantsági nyugdíjra, a családi nyugdíjra, a minimális nyugdíjra, és a biztosítási időre.²⁴ Jogosultak továbbá a *honvédő nyugdíjra* a háborúban eltöltött idő szerint. Azoknak a veteránoknak, akik 40 évnél rövidebb biztosítási idővel rendelkeznek beszámítják a nyugdíjba a háborúban töltött időt, még hozzá úgy, hogy a 12 hónapig terjedő időszak esetében a nyugdíj összege 10%-kal növekedik, 12-től 24 hónapig 15%-kal, 24-től 36 hónapig 20%-kal, 36-től 48 hónapig 25%-kal, 48 hónapnál hosszabb ideig 30%-kal. Az önkénteseknek is 30%-kal nő a nyugdíjuk, de nekik és más veteránoknak az így megnövekedett nyugdíja nem lehet magasabb a 40 év szolgálati időért járó nyugdíjnál. A nyugdíj növelésére joguk van a családi nyugdíj jogosultjainak (14. §).

2014 szeptemberében a legalacsonyabb honvédő nyugdíj (500-tól 1.000 kunáig terjedt, átlagban 867 kuna összegű volt) mindössze 27 fő kapta, amíg a további 13.000 fő 3.500 kuna összegű honvédő nyugdíjat kapott, a legtöbben (15.621 fő) pedig közel 4.500 kuna összegű járandóságban részesültek. Ezek mellett majdnem 13.000 honvédő 6.460 kuna összegű nyugdíjat kapott, a legmagasabbat – 8.000 kunánál is magasabbat – 4.902 fő kapta, mégpedig 9.345 kuna átlag összegben. Összehasonlításként említsük meg, hogy 2014-ben az átlag nettó kifizetett bér 5400 kuna körüli volt.

b) *Hadirokkant* az a honvédő – beleértve a külföldi állampolgárságút is –, aki legalább 20%-os tartós testi sérülést szenvedett (sebesülés, sérülés, betegség, hadi fogság miatt) és ennek fejében jogosult rokkantsági ellátásra, külön pótlékra, az ápolási díjra (ha ápolása más személy segítségét igényli), ortopédiai pótlékra, utazási költségek fedezésére (5. 15-22. §).²⁵

A *rokkantsági illetményt* közel 58 ezer személy veszi igénybe, amiért a költségvetésből 223 millió kunát különítettek el. A *családi rokkantsági illetményt* (a családtag halála alapján

²⁰ Ivana Dobrotić: Sustav skrbi za branitelje iz Domovinskog rata. In: *Revija za socijalnu politiku*, Vol.15 No.1 Veljača 2008. 57–83. pp.

²¹ Lásd www.mirovinsko.hr.

²² Info: http://www.osijek031.com/osijek.php?topic_id=49754#ixzz3vocZ4mSb (2015. december 30.).

²³ Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji. Narodne novine, broj 174/04, 92/05, 107/07, 65/09, 137/09, 146/10 – OUSRH, 55/11, 140/12, 33/13, 148/13 i 92/14).

²⁴ Lásd bővebben <http://zuhv.hr/vodic-za-hrvatske-veterane-branitelje-i-stradalnike-domovinskog-rata/> (2015. december 28.).

²⁵ Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji. Narodne novine, broj 174/04, 92/05, 107/07, 65/09, 137/09, 146/10 – OUSRH, 55/11, 140/12, 33/13, 148/13 i 92/14).

szerezett jog szerint) közel tizenkét ezer fő veszi igénybe (2014-ben háromszáz fővel csökkent az igénylők száma), ami a költségvetésben 300 millió kuna körüli összeget jelentett.

c) *Családi nyugdíjra* jogosultak az elhunyt honvédő családtagjai (24. §). Családtagoknak számítanak a házastárs (élettárs is, ha legalább három évig éltek azonos háztartásban), a gyermekek, az örökbefogadott gyermekek, szülők, örökbefogadó szülők. A felsoroltak jogosultak egészségügyi ellátásra, nyugdíjbiztosításra, gyermekpótléokra, foglalkoztatásra, lakhatásra, fizetésmentesen jogosultak a kereskedelmi társaságok részvényeire (6-7. §). A 100%-os rokkant özvegye, aki házastársa élete alatt jogosult volt az ápolási és más személy segítségére járó pótléokra igényt tarthat a családi nyugdíjra, ha házastársa halála pillanatában betöltötte a negyvenedik életévét (24.a §). Ugyanez a jog kijár az elhunyt honvédő édesanyjának is, amikor betölti a negyvenedik életévét, az özvegy férj és az elhunyt honvédő édesapja pedig megkapja ezt a jogot, miután betöltötte az ötvenedik életévét. Viszont, a felsorolt személyek – függetlenül a koruktól – jogosultak erre a nyugdíjra, ha munkaképtelenek. A gyermekek és az örökbefogadottak élvezik a családi nyugdíjat, a rendes oktatás befejezése után is, ha munkanélküliek, de legfeljebb a rendes oktatás befejezését vagy megszüntetését követő 12 hónapig (29. §).

d) *Minimális nyugdíjra* jogosult az a veterán, aki legalább száz napot a harcban töltött, és a családtagja, ha a nyugdíja alacsonyabb – a vele azonos biztosítási idővel és a munka során kapott fizetés alapján járó – öregségi nyugdíjminimumnál. Ennek összege az előző naptári évben a Horvát Köztársaságban kifizetett átlag nettó jövedelem 45%-a. Jogosult rá az a 65 életévét betöltött férfi és a 60. életévét betöltött nő veterán is, akinek nem jár az öregségi nyugdíj (31. §).²⁶

e) *Dupla biztosítási időre* jogosult az a veterán, aki a háború idején munkavállaló volt, éppúgy, mint az a honvédő is, aki nem állt munkaviszonyban. Az a honvédő, aki a demilitarizálás után pénzbeli juttatást kapott az ideiglenes foglalkoztatási alkalmatlanság miatt (a juttatás folyósítási idejére), illetve, aki 1996. június 30. után munkanélküli volt, és nem lett biztosított, más jogcímen jogosult az egyszeres biztosítási időre. (33. §)

A felsoroltak mellett a honvédők, önkéntesek, hadi rokkantak, azok gyermekei és az elesett honvédők gyermekei *előnyt élveznek az államigazgatási és önkormányzati szerveknél, valamint a közszolgálati szerveknél való foglalkoztatásnál (de nem a vezető tisztségeknél)*, ha munkanélküliek és megfelelnek a pályázati előírásoknak, mégpedig a következő sorrendben: a hadiárva, s az elhunyt, fogságban lévő és eltűnt honvédő gyermeke, a hadirokkant, az elhunyt vagy eltűnt honvédő családtagja, az önkéntes honvédő, és végül a honvédő (35. §). Ezt a jogot garantálják számukra a törvények és az állami hivatalnokok és alkalmazottak kollektív szerződése.

Az *egyszeri (szociális) segélyre* jogosultak a legszegényebb honvédők. Évi 28 millió kunát szánnak erre a célra. Az összeget évente egyszer fizetik ki 1.000-tól 3.000 kuna összegig. A *honvédők hallgatói és tanulói jogviszonyban álló gyermekei* előnyt élveznek a kollégiumi elhelyezésnél, jogosultak az ösztöndíjra, ha a család jövedelme nem haladja meg a vagyoni cenzus dupláját, továbbá az elesett honvédők gyermekei ingyen tankönyveket kapnak, bírósági és közjegyzői illetékmentességet élveznek, ha a háztartás bevételei fejenként nem haladják meg a 1.995,60 kunát (a költségvetési alap 2x30%-a).²⁷ *Lakásra vagy lakáshitel*

²⁶ <http://www.mirovinsko.hr/default.aspx?id=1204>

²⁷ A gyermekek jogairól lásd: <http://studentski.hr/studenti/vijesti/koja-su-prava-djece-branitelja> (2015. december 28.).

engedményre való jogosultság mellett anyagi támogatást is kapnak az első ingatlanjuk vásárlására vagy felépítésére. Az önkéntesek, akik legalább két évig harcoltak anyagi hozzájárulást kapnak, a hároméves harci tapasztalattal bíró önkéntesek, illetve a hadirokkantak, és családtagjaik jogosultak lakásra és hitelre (36. §).

A 100%-os *hadirokkantak* 1999 óta *autót kapnak* minden hét évben. A 2012-2014 időszakban 13,4 millió kuna összértékű 119 személyi autót adományozott a Honvédök minisztériuma.

A fenti jogukból 2009-ben *csökkentették a nyugdíjakat* háromtól öt százalékgig, kivéve a 2.000 kuna alatti nyugdíjakat.²⁸ 2010. július 1-je óta hatályba lépett a külön nyugdíjbiztosítási jogszabályok alapján megállapított nyugdíjak csökkentéséről szóló törvény, amely 10%-kal csökkentette a honvédök nyugdíjait legfeljebb 3.500,00 kunára, kivéve a 100%-os hadirokkantak nyugdíját és a mindkét szülő nélküli árvákat. 2014. január 1-jétől pedig 10%-kal csökkent az 5.000,00 kunánál magasabb nyugdíjakat, kivéve a 100%-os hadirokkantakét. Megszüntették 2014-től a honvédök 1.097 kuna összegű szociális segélyét (ellátmányát), amely helyett az új szociális jogról szóló törvény garantált minimális pótlékot vezetett be. Ennek összege az egyedül élő honvédök esetében 800 kuna, vagyis 297 kuna elvonást jelent, a családosok számára pedig az eddiginél akár magasabb jövedelem is lehet (egy családtag esetében 1.280 kuna, két családtag esetében pedig 1.600 kuna. Az *autók behozatalánál ÁFA-mentességet* élveztek, de ezt az EU-s csatlakozással elveszítették, mert ellenkezik az EU irányelvekkel. Az egyetemi felvételnél a honvédök gyermekeinek előírt jogelőnyt 2006-ban az Alkotmánybíróság szüntette meg (megsemmisítve a törvény 53. §-át).²⁹

Az ingyen tankönyvekre való jog azonban továbbra is megmaradt,³⁰ így a 2014/15. tanévben közel 30.000 diák és 1.600 egyetemi hallgató számára fizette a kormány a tankönyveket.³¹

A felsoroltak mellett a veteránok jogosultak ingyen megkapni a kereskedelmi társaságok részvényeit (51. §), továbbá a gyermekeik középiskolába és egyetemre felvételi nélkül beiratkozhatnak – ha elérik a pontküszöböt – (53. §), ösztöndíjra pedig akkor, ha a családtagra eső havi jövedelem rá eső része nem haladja meg az előírt cenzus dupláját (54. §), valamint ugyanezen feltételek mellett a középiskolai vagy egyetemi kollégiumokba való elhelyezésre (56. §), az ingyen tankönyvekre (57. §), előnyt élveznek az üzleti helyiségek bérelésénél (58. §), vám és adó kedvezményekre (60. §),³² mentesülnek a mezőgazdasági föld építési területre való átminősítésért járó díj fizetésétől (62. §), mentesülnek a bírósági, közigazgatási és közjegyzői illetékek fizetésétől (63. §), végül jogosultak a ház-lakás felújításra (64. §). Minde-

²⁸ A 2009. évi törvénymódosítás több ezer alkotmányos panasz benyújtását eredményezett, mire az Alkotmánybíróság mindössze egy cikkelyt (a 15. §) helyezett hatályon kívül (megszüntette a 2009 előtt elindított, a honvédök és önkéntesek státusza elismerésére irányuló eljárásokat). Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-I-4042/2005 i dr. od 15. prosinca 2010. „Narodne novine“, broj 146/10.

²⁹ Odluka Ustavnog suda broj: U-I-4585/2005. od 20. prosinca 2006. Narodne novine« broj 2/07. Hatályon kívül helyezte a Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji (»Narodne novine« broj 174/04.) című törvény 53. §-ét.

³⁰ Zakon o zaštiti vojnih i civilnih invalida rata. Narodne novine, broj 33/92, 57/92, 77/92, 27/93, 58/93, 2/94, 76/94, 108/95, 108/96, 82/01, 103/03 i 148/13; Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji. Narodne novine, broj: 174/04, 92/05, 2/07, 107/07, 65/09, 137/09, 146/10, 55/11, 140/12, 33/13 i 148/13; Pravilnik o uvjetima, postupku i načinu ostvarenja prava na besplatne udžbenike hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji. Narodne novine, broj 73/14.

³¹ Nacionalno socijalno izvješće Republike Hrvatske za 2014. godinu. 18. p.

³² Horvátország EU-s csatlakozásával 2013. július 1-jétől megszűnt a vámmentességre vonatkozó rendelkezés.

zek mellett joguk van arra, hogy a temetésük költségeit az állam viselje katonai tisztelet megadásával. A háborúban elesett horvát katonák történelmi fontosságú személyeknek nyilvánítatnak (104. §). Az elhunyt honvédő szülei, özvegye és a 100%-os hadirokkant előnyt élveznek az állami vagy önkormányzati tulajdonú szociális otthonokba való elhelyezésnél (102. §).

Végül a veteránok létrehozhatnak szociális-munkaszövetkezeteket (tagjainak legalább kétharmadának honvédő státusúnak kell lennie) a pszicho-szociális megerősítés és egészségi rehabilitáció, vagyis tagjainak gyorsabb társadalmi visszailleszkedésének és a gazdasági és munkafolyamatok csatlakozásának céljából (64.a§).

A széles jogaik ellenére a háborús veteránok 2014-ben sztrájkba kezdtek, amely már egy éve tart.³³ A sztrájknak erős szociális vonzata mellett politikai okai vannak, mivel az illetékes minisztériumának egyik vezetője megsértette a veteránokat, megjegyzést téve a posztraumatikus stresszben (PTSD, vagyis olykor vietnámi szindrómának is nevezett betegségtől) szenvedők magas arányára.³⁴ Pedig a tanulmányok kimutatták, hogy a honvédők képezik a lakosság azon kategóriáját, amelynél a halálozás magasabb az átlagnál, korábban halnak meg nemcsak szervi betegségek által, hanem az öngyilkosság miatt is. 2015 decemberében látott napvilágot egy empirikus tanulmány a honvédők öngyilkosságáról 1991-től 2014. végéig, amely kimutatta, hogy 2734 honvédő (ebből 296 hadirokkant) követett el öngyilkosságot.³⁵ Ez a téma 2004-ig hivatalos titoknak számított, most viszont kiderült, hogy az elmúlt három évben 427 honvédő követett el öngyilkosságot, ami kétszer annyi, mint a civil lakosságon belül. A tendencia az, hogy a civil lakosságon belül csökken az öngyilkosságok száma, viszont a honvédők sorában nő. Az öngyilkosok 68 %-a 50 évnél fiatalabb volt, a honvédők átlagéletkora 50,9 év, ami 25 évnél kevesebb, mint a civil lakosság körében.³⁶ Még nem tudni, hogy a PTSD-ben szenvedők aránya milyen méretű volt, mert sokan a nép ódiama miatt nem kezeltetik magukat.

Zárszó

Horvátország függetlenné válása véres háború keretében történt, amelyben közel fél millió harcoló honvédő vett részt a fellázadt helyi lakossággal együtt. Az ország súlyos emberi és anyagi veszteséget szenvedett. Tízezerrel is többen meghaltak, több tízezer rokkantakká váltak, nagy számban szerb fogságba estek, nemi erőszak áldozatai lettek, illetve más okok miatt pszichés zavaroktól szenvedtek. Az állam igen széles körben igyekszik megkönnyíteni ezen honpolgárainak életét különböző társadalombiztosítási járandóságokkal, ami olykor megosztja a társadalmat, hiszen egyrészt a veteránok hiányolják a nekik járó elismerést, a civilek pedig arra hivatkoznak, hogy a gazdasági válságban a veteránoknak is viselni kell a terheket.

³³ A háborús veteránok ellátmányainak történelmi áttekintését lásd: Nada Begić-Mirjana Sanader-Ozren Žunec: Ratni veterani u starom Rimu i današnjoj Hrvatskoj. In: POLEMOS: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, Vol.X No.20 Prosinac 2007.

³⁴ A PTSD-ről részletes irodalmat lásd Vlado Jukić: Postraumatski stresni poremećaj (ptsp); povijesni, medicinskopsihijatrijski i socijalni aspekti. In: *Motrišta*, 2013. 6970. sz. 125-139. o. www.ceeol.com; V. ö. www.branitelj.hr., <http://www.ptsd.va.gov/>, <http://www.traumaweb.org/>, <http://www.irct.org/>.

³⁵ Zoran Komar – Elvira Koić: *Samoubojstva hrvatskih branitelja u Zagrebu i Hrvatskoj*. Gradski ured za branitelje Zagreba.

³⁶ Nakon prve studije o suicidu hrvatskih branitelja i održanoga simpozija Na prvoj crti zdravlja Udruga 'Žene u Domovinskom ratu Zadar' uputila otvoreno pismo javnosti. In: *Hrvatski tjednik*. <http://www.hkv.hr/hrvatski-tjednik/22257-sustavno-se-skrivaju-cinjenice-o-braniteljima.html>.

HEKA LÁSZLÓ

THE CROATIAN SOCIAL SECURITY REFORM IN 2014 WITH SPECIAL
REFERENCE ON THE RIGHTS OF HOMELAND WAR VETERANS

(Summary)

The Republic of Croatia declared its independence from Yugoslavia on the June 25, 1991, but on the initiative of the then European Community (Communittee), Croatia had to postpone the effect of the proclamation to the October 8, 1991.

However, the federal Yugoslav administration and the army, supported by the local Serbs, opposed the proclamation of independence occupying almost one third of Croatian territory.

What followed was a four-year war that ended only by the departure of the UN forces and demilitarization of the formerly occupied zones on January 15, 1998.

A the beginning of the war many Croats signed up into army as volunteers, and during the war one third of them became invalids of the war.

The Law on the Rights of the Croatian Homeland War guaranteed the Veterans and their family members certain social rights, as well as for the detainees in Serbian camps, their family members and for the wounded, sick and injured soldiers.

The Veterans nowadays have the following rights:

The right to healthcare, the right to pension insurance, old-age pension and early retirement pension, the right to disability pension, the right to their remaining work capacity, the right to a survivor's pension, the right to the minimum pension, and the right to the insurance period or special internship.

The right to children's allowance, the right to employment, the right to housing care, the right to shares in the Company free of charge and other rights.

The severe economic situation in Croatia has led to the need for reducing the part of these rights, which – with political grounds led to a Veteran strike that has been going for a year.